

12-nji tema: Türkmen Türkçesinde modal sözler (Türkmen dilinde modal sözler)

Dersiň maksady:

- ✓ talyplara türkmen diliniň fonetik, morfologik we grammatik gurluş aýratynlyklaryny öwretmek;
- ✓ talyplara türkmen diliniň sözlük hazynasyny we semantik aýratynlyklary öwretmek;
- ✓ talyplara türkmen dilinde dürli temelar boýunça öz pikirlerini yzygiderli, logiki taýdan dogry beýan etmekligi öwretmek,
- ✓ talyplara türkmen diliniň dürs ýazuw düzgünlerini öwretmek;
- ✓ olara orfografik taýdan ýalňyşsyz beýan etmegiň tärlerini öwretmek;
- ✓ talyplaryň türkmen dilinde sözleýiş medeniýetini we ýazuw endiklerini hem-de başarnyklaryny ösdürmek;
- ✓ dersde türkmen dilini we edebiyatyny oňat öwretmek üçin talyplaryň özara işjeňligini ýola goýmak;
- ✓ türkmen dili we edebiyat sapaklarynda tehniki serişdelerden peýdalanmak;
- ✓ türkmen dili we edebiyaty dersleriniň üsti bilen talyplarda watansöýüjiligi, zähmetsöýerligi, agzybirligi, ahlaklylygy, ynsaplylygy, türkmen milli we dünýä gymmatlyklaryna buýsanç, gözellige söýgi duýgularyny terbiýelemek.

Dersiň wezipeleri:

- talyplaryň türkmen diliniň fonetik, morfologik we grammatik başarnyklaryny ösdürmek;
- talyplaryň sözleýiş dilini kämilleşdirmek;
- talyplaryň ýazuw we hatdatlyk endiklerini ösdürmek,
- talyplaryň sözlük üstünde özbaşdak işlerini kämilleşdirmek
- talyplaryň okama we düşünme ukyplaryny ösdürmek;
- talyplaryň gürrüň berme we ýazyp beýanetme endiklerini kämilleşdirmek;
- söz öwrenme endiklerini artdyrmak;
- terjime etme ukyplaryny ösdürmek...

Dersiň görnüşi:

- dilden düşündirme;
- ýazuwdan beýanetme;
- sorag-jogap arkaly berkitme;
- shemaly we tablisaly düşündirme;
- tehniki serişdeler arkaly düşündirme;
- ýumşuň kömegi bilen geçileni gaýtalama...
- öý işi tabşyрма...

Dersiň ýörelgeleri:

- ✚ türkmen filologiýasy baradaky bilimiň mazmuny bilen onuň beýan edilişinin bitewiligini gazanmak,
- ✚ türkmen diliniň beýleki dersler we durmuş bilen baglanyşygyny üpjün etmek;

✚ edeplilik, dogry sözlülük, ynsanperwerlik, yzygiderlilik, sylag-hormat we ýaş aýratynlyklara dogry gelmek.

✚ ders we durmuş, teoriýa we praktika gatnaşygy esasynda olaryň özara baglanyşygyny üpjün etmek...

Dersiň usullary:

- ❖ talyplaryň özbaşdak işleri we ýumuşlary barlag etmek;
- ❖ **ACTIV Studio** we **Power Point** maksatnamalaryndan peýdalanmak,
- ❖ türkmen filologiýasy boýunça öwredilýän temanyň prezentasiýasyny geçirmek,
- ❖ diliň grammatik kategoriýalary bilen baglanyşykly kynçylyklarda „**akyly sagady**“, “**akyly kompas**” “**akyly şejeräni**“ kömege çagyrmak,
- ❖ talyplaryň arasynda özara pikirlenme minutlaryny geçirmek;
- ❖ talyplaryň logiki yzygiderliligine, subut edijiligine ünsi güýçlendirmek;
- ❖ Dersde düşnükçiligi we aýdyňlygy üpjün etmek...

Dersiň görkezme esbaplary:

- okuw kitaplary,
- gepleşik gollanmalary,
- ýazdyrylan ylmy çeşmeler,
- usuly gollanmalar,
- ses ýazgylary,
- deňişli suratlar,
- tablisalar, çyzgylar,
- sözlükler,
- metbugat maglumatlary.

❖ Modal Sözcükler

- ✓ Tek başına anlam ifade etmeyen sözcükler
- ✓ Konuşan kişinin şahsi bakışını gösteren sözcükler
- ✓ Kelimeye veya cümleye anlam tonu katabilen sözcükler

❖ MODAL SÖZLER

Sözleýjiniň öz beýan edýän pikirine bolan garaýşyny aňlatmaga ýa-da belli bir sözüň, söz düzüminiň, sözlemiň manysyna goşmaça öwürşgin bermäge hyzmat edýän kömekçi sözlere modal sözler diýilýär. Meselem: *belki, ähtimal, ýeri, hawa, ine, has, tas, tut, edil* we ş.m.

Türkmen dilinde modal sözler tä soňky ýyllara çenli ownuk bölekleriň arasynda derňeldi. Diňe soňky ýyllarda modal sözler kömekçi sözleriň bir görnüşi hökmünde görkezilmäge başlandy. Şeýlelikde, modal sözler bilen baglanyşykly jedelli meseleler entek köp. Muňa garamazdan, häzirligçe öňki däbe eýermek bilen, modal sözleri kömekçi sözleriň bir görnüşi hasaplamak maksada laýykdyr.

Semantika taýdan modal sözler özbaşdak leksik many aňlatman, bir sözüň ýa söz düzüminiň manysyna goşmaça ýokundy bermäge ýa-da sözleýjiniň aňladylan pikire bolan garaýşyny. görkezmäge hyzmat edýärler. Şu tarapdan olar ownuk böleklere meňzeşdir, emma söz şekilinde gelmek bilen olardan tapawutlanýarlar.

Morfologik taýdan modal sözleriň özüne has bolan goşumlary ýokdur, olardan täze söz ýasalmaýar, olary häsiýetlendiriji aýratyn söz üýtgediji goşulmalar hem ýok.

Sintaktik hyzmaty taýdan derňelende, modal sözleriň käbiri habar bolýar emma sözlemiň beýleki agzalary bolup bilmeýär. Modal sözleriň köpüsi özbaşdak sözlem agzasy bolmaýar.

Döreýşi, ýüze çykyşy boýunça modal sözler, beýleki kömekçiler ýaly, aslynda özbaşdak leksik many aňladýan sozlerden emele gelipdirler. Olaryň käbiri başga dillerden geçipdir.

Türkmen dilinde ulanylýan modal sozler iki topara bölünýär:

1. Hakyky modal sözler;

2. Modal manyda ulanylýan sözler.

Hakyky modal sözlere belki, garaz, ylaýta-da, ähtimal ýaly sözler degişlidirler. Olar diňe modal söz hökmünde tanalýarlar. Modal manyda ulanylýan sözler diýlende, özbaşdak many aňladýan sözleriň, ýa-da kömekçi sözlemiň modal manylarda ulanylyşyna düşünilýär. Olaryň haýsy hyzmatda gelýändigini diňe sözlemiň içinde kesgitlemek mümkin. Meselem: *Gel, men gelşimi bulara bildirmäýin ("Görögly")*. - *Senem, belli,daş ýerde däl-le (A.Durdýew. Bagtly ýigit)*. – *Diýmek, siz meni söýmäge razy-da? (B.Gulow. Şammy şugul)*. – *Dogry, men ýazmanam bilerdim (A.Atajanow. Ýagdaý niçik, Ýaran)*.

Ýokarda aýdylanlardan görnüşi ýaly, ençeme modal sözler aslynda leksik many aňladýan sözlerden emele gelipdir. Şol ýagdaý häzir hem dowam edýär. Ýokardaky mysallarda getirilen *gel, belli, diýmek, dogry* sözleri özbaşdak alnanda, hersi aýratyn leksik mana eýedir. Olar şu sözlemlerde öz hakyky manylaryndan daşlaşyp, modal manyda ulanylypdyr. *Belli, welin, hem, ýöne* ýaly baglaýjylar hem käbir ýagdaýda modal sözleriň hyzmatynda ulanylýar.

Modal sözler ýerine ýetirýan hyzmaty boýunça iki topara bölünýär:

1.Sözleýjiniň aýdylýan pikire bolan garaýşyny aňladýan modal sözler.

2.Bir sözüň, söz düzüminiň manysyna goşmaça öwüşgin berýän modal sözler.

1.Sözleýjiniň aýdylýan pikire bolan garaýşyny aňladýan modal sözler.

Bu topara:

- ✓ *ýeri,*
- ✓ *hawa,*
- ✓ *belki,*
- ✓ *elbetde,*
- ✓ *meger,*

- ✓ **garaz,**
- ✓ **ähtimal,**
- ✓ **mümkın,**
- ✓ **hökman,**
- ✓ **çemeli,**
- ✓ **gerek,**
- ✓ **bar,**
- ✓ **ýok**

kimin modal sözler girýär. Olar san taýyndan onçakly köp däl.

Şu topara girýän modal sözler sözleýjiniň aýdylýan pikire bolan garaýşyny (berk ynanmagy, şübhelenmegi, gümansyratmagy, tassyklamagy, inkär etmegi we ş.m) aňladýarlar. Olaryň birnäçesi sözlem agzasy bolman, jogap sözi, giriş sözi hökmünde gelýärler. Meselem: - *Myradyň öýi şümüdir?-Hawa, Myradyň öý-ä şüdür (H.Derýayew. Ykbal). Elbetde, süýji-süýji iýmäniň düýbünüň bir çöpi bolmaly (“Görögly”). Ýeri, patyşa näme üçin çagyrypdyr. (Şol ýerde).*

Bar, ýok, ähtimal, hökman ýaly birnäçe sözler ýekelikde sözlemin habary bolup bilýärler, çemeli, mümkin, gerek, kimin kábir modal sözler bolsa goşma habaryň düzüminde gelýärler. Bu hili modal sözler habarlyk goşulmalaryny kabul edip ýa kabul etmän ulanylýar. Meselem: Men aýtdym ahyry (H.Derýayew.Ykbal). Aý, maňa tapawudy ýok-la (G.Muhtarow, G.Seýitliw. Kümüş gapyrjak). Bilbil eje ýaly ýatkeş aýal bu yklymda ýok bolsa gerek (S. Öräýew. Oba oglany). Bu “dildüwşügiň” Merdanyň peýdasyna gutaraýmasy ähtimaldy (“Mugallymlar gazeti”).

Habar bolýan ýa habaryň düzüminde ulanylýan modal sözleriň giriş sözi, jogap söz bolup gelmegi – de mümkin.

Bar, ýok, gerek ýaly modal sözler substantiwleşip, sözlemiň dürli agzasy bolup bilýärler, şeýle ýagdaýda olar modal söz hasaplanmaýarlar.

2. Bir sözüň söz düzüminiň manysyna goşmaça ýokundy bermäge hyzmat edýän modal sozler.

Bu topara

- ✓ **has,**
- ✓ **hut,**
- ✓ **juda,**
- ✓ **tüýs,**
- ✓ **tä,**
- ✓ **ras,**
- ✓ **hakyt,**
- ✓ **edil,**
- ✓ **ine,**
- ✓ **ynha,**
- ✓ **däl,**
- ✓ **emes,**
- ✓ **tas**

ýaly modal sozler girýärler. Olar san taýdan örän köp.

Şu topara girýän modal sözler bir sözüň, söz düzüminiň, kä ýagdaýlarda bolsa bütin sözlemiň manysyna goşmaça ýokundy (güýçlendirmek, nygtap geçmek, diňleýjiniň ünsüni çekmek, inkär etmek we ş.m) berýärler.

Olar ulanylyşy boýunça iki hili bolýarlar.

1) Manysyna goşmaça ýokundy berilýän sözüň, söz düzüminiň ýa sözlemiň öňünden gelýänler.

2) Manysyna goşmaça ýokundy berilýän sözüň yzyndan gelýänler.

Birinji topara has, hut, juda, ras we şuňa meňzeş modal sözler girýär. Meselem: *Kempudy indiki gidemde, has köpräk getirerin (B.Kerbabaýew). Bildiň baba, hut şonuň özi men (“Görogly”). Görogly ýedi pili gabatlap, ras atyp goýberdi (Şol ýerde). Edil şol wagtyň özünde ýakyn bir ýerden hümürdi eşidilýän ýaly boldy (H.Ysmaýylow).*

Ikinji topara däl modal sözi girýär. Ol habarlyk goşulmalaryny-da kabul edip biler Meselem: *Ol ýöne ýerden seniň üstüne gelen däldir ("Görogly"). Kertigiň şol gürrüni ýeke Sadaba däl , Nursoltan-da etdi (B.Kerbabaew).*

Şu topara girýän degil, emes kimin käbir modal sözler arhaizmleşip, häzirki zaman turkmen dilinde ulanylmakdan galypdyrlar.

❖ Modal sözleriň semantika taýdan bölünişleri

Söze, söz düzümine goşmaça many öwüşginini, ýokundysyny bermekdäki hyzmatyna garap, modal sözleri aşakdaky ýaly toparlara bölmek bolýar.

❖ Güýçlendirmegi we nygtamagy aňladýan modal sözler

Bu topara *has, hut, juda, tüýs, edil, iňňän, örän* kimin modal sözler girýärler. *Gaty, hergiz, ýaman* ýaly sözler hem käbir ýagdaýlarda şu modal sözleriň hyzmatynda ulanylýarlar.

Has (has hem)(has-da) modal sözi sypatlaryň, hallaryň substantiwleşen sözleriň öňünden gelip, şolaryň manysyny güýçlendirýär. Meselem: *Has gyzyk ýeri-de,şol baýlygyň hemmesi Orazbibiniň maşgalasyna degişlidi (B.Kerbabaew.Saňa ýaran maňa-da ýarar). Emma seržant ýüregini howsala aldyrman,duşman has golaý gelýänçe saklandy (B.Kerbabaew,Gurban Durdy). Indi Akjagülüň şübhesi has-da artdy (Ö.Abdullaew.Soňlanmadyk gürrüň). Genjimiň "bidowlet","salpaýak"diýen sözleri Görogla gaty agyr täsir etdi ("Görogly"). Bu gije ýaman gaty gaçýarsyň-da,munuň sebäbi näme? (Şol ýerde). Ol ýaman uludyr (A.Durdyýew.Açar.). Gülenamy Arabyň alyp gitmeği olar üçin juda ýaman boldy. ("Görogly").*

Türkmen dilinde *duw, şar, saň* ýaly sözler özbaşdak many aňlatmaýar. Olar belli bir sypatyň (*duw ak, şar gara, saň gaty*) öňünden gelip, şonuň manysyny güýçlendirýär hem-de sypatlaryň artyklyk derejesini ýasaýar.

Meselem: *Ikisiniň hem ýüzi çym gyzyl boldy (H.Ysmaýlow.Powestler). Çygy kemelmedik şineller,keçe ädikler,gijesine saň gaty bolup doňup,urşujylar guta gaplanan ýaly bolup durýardylar (Şol ýerde). Mürzäniň ýüzi duw ak bolup,gany gaçyp,dodaklary biri-birine degmän, titräp başlady ("Görogly").*

Hatda modal sözi atlaryň, at söz düzümleriniň öňünden gelip,şolaryň manysyny güýçlendirmäge hyzmat edýär. Meselem: *Amanly nähili ýöränini,nähili öýe gelenini,nähili oturyp-turanyny,nähili iýip-içenini,hatda ýadanyny,dynç alanyny-da bilmedi (B.Kerbabaew.Eserler toplumy.3 tom). Raketa atylýan wagty,olar gar bilen meňzeş bolup ýatyrdylar,hatda olaryň awtomatlary hem bütinleý ak mata bilen saralgydy (H.Ysmaýylow).*

Tä modal sözi atlaryň -ça,-çe affiksini kabul edýän ortak işlikleriň, gaýdym çalyşmasynyň we at söz düzümleriniň öňünden gelip,olaryň wagt ýa-da orun bilen baglanyşykly manysyny güýçlendirýär. Manysyna ýokundy berilýän söz çenli, golaý (klassyky edebiyatda burun) kimin poslesloglar bilen ulanylýar.

Meselem: *Görogly şol ýatysyna oýanman tä daňa golaý ýatdy ("Görogly"). Är-heleý ikiçäk,tä doýyança ýdi (Şol ýerde). Ony ugradan kişi bolup,tä obadan çykynça,onu gaptallap gitdi (H.Derýaýew). Begenç tä gulagyna çenli öl guma gömen pilini alyp,gataňsyrak bir ýere dürtdi (B.Kerbabaýew).*

Bu modal söz türkmen klassyky edebiyatynda täki görnüşinde-de ulanylypdyr. Meselem: *Saglygyň gadryny bilgil,hasta bolmazdan burun./Hastalyk şükrüni kylgyl,täki ölmenden burun./Magtymguly.Ölmesden burun/.*

Türkmen dilinde güçlendirmek, nygtamak ýokundysyny bermäge *ras, hakyt, edil, tüýs* ýaly modal sözler hem gatnaşýar. *Ras, hakyt* işlikleriň ýa - da esasy sözi işliklerden bolan söz düzümleriniň önünden gelýär.

Meselem: *Ärhasan ras süýji uka giden wagtynda bir düýş gördi ("Görogly"). Häzir howlukmaň ras, alkymlap gelsin (Şol ýerde). Tüýs, edil modal söleri atlaryň, atlaşan sözleriň ýa-da at söz düzümleriniň öňünden gelýär. Meselem: Tüýs bedasylyň biri /Jalaý diýseň, çyn jalaý (A.Alamyşow. Sona). Bu gün tamyň içindäki adamlar hem edil daşyndakylar ýaly ikä bölünüşip, hiç bir gatnaşyksyz otyrdylar (A.Derýaýew. Ykbal). Hakyt mundan bardym, gyzyny gördüm (A. Durdyýew. Bagtly ýigit).*

Modal sözleriň hyzmatyny ýerine ýetirýän asyl asla, herne sözleri tutuş sözlemiň manysyny güýçlendirmäge, nygtap geçmäge hyzmat edýärler.

Meselem: *Asyl biziň başaraýjagymyz şo-da ("Görogly")*. Gylyçdan gorkup, atdan başaşak gaýdan *Huňkar tapylanok, asyl bu tapylyar ýalam däl eken (Şol ýerde)*. *Mazaly siz geler ýerde gelip, herne meniň dadyma ýetdiňiz (Şol ýerde)*. *Eger-eger, hergiz* sözleri sözlemeden aňlanylýan inkärligi nygtap geçmäge hyzmat edýärler. Meselem: - *Päh, Gyrat Öwezi Görogly ýaly tanaýar, hergiz Öwezi ynjdýarmy ol ("Gö-rogly")*. *Eger-eger Çary öläýipdir diýip, göwnümiň bir ýan çetem gyýlanok-da (H.Derýaýew. Ykbal)*.

Käbir ýagdaýlarda dagy modal sözi öň ýanyndaky sözüň umumylaşdyrylan manysyny nygtamaga hyzmat edýär. Meselem: -*Be... ussa, sen – ä muny ömürlük edäýipsiň, daşynyň demiri dagysy-da bile biten ýaly (A. Durdyew. Bally Molla)*. *Şony dagyny sen alaysañ, onsoň sende arman galmaz (Şol ýerde)*.

Belli bir sözüň, söz düzüminiň ýa-da sözlemiň manysyny güýçlendirmek, nygtap geçmek üçin buýruk şekilindäki *gör, gel, goý* işlikleriniň ulanylyşyny hem görmek bolar. Meselem: *Bu wagtlar Uzuk agyr oýpikirler içinde, başyndan, gör, nämeler gelip geçýärdi (H. Derýaýew. Ykbal)*. *Gel, men gelenimi bulara bildireýin ("Görogly")*.

❖ Görkezme aňladýan modal sözler

Ine, ynha, anha, holha, ana we şulara meňzeş modal sözler dürli söz toparlaryna degişli sözleriň, söz düzümleriniň öňünden gelip, şolaryň manysyna görkezme bilen baglanyşykly many yokundasyny berýärler. Meselem: *Ine, hazirem çolarak köçeden şol hyýalym hakda oýlanyp gidip barýan (A.Atajanow)*. *Honha, Nurjemal eje dagam işleşip ýörler (B.Kerbabaýew)*. – *Oglum, ana, şonda seniň başyňa gaýsar diýen bir dert ýolugypdyr ("Görogly")*. *Ynha, garadan gaýtmaz ýüwürük atlar aýagymyzyň teýinde (Şol ýerde)*.

❖ Tapawutlandyрма aňladýan modal sözler

Diňe, hut, ylaýta-da ýaly modal sözleri şu topara degişlidir. Olar yz ýanyndan gelýän sözden aňlanylýan düşüňjani tapawutlandyryp, aýratynlap görkezmäge hyzmat edýärler. Meselem: *Çandybil galasyna baramda..., myhman jaýym hut Göroglynyň öz meýhanasy bolardy ("Görogly")*. *Garaşýan, elbetde, diňe men dældim (B.Kerbabaýew)*. *Bu jaýa girip çykýanlar, ylaýta-da biz ikimiz gar bilen oýnar ýaly çaga däl ahyry (B.Kerbabaýew)*.

Tükel, ýeke, bary-ýogy, ýöne ýaly modal sözler hem şu manyny aňladyp bilýärler. Meselem: *Bu gezek Hudaýnazar işan sesini çykarman, ýöne oňaysyzlyk bilen gobsundy (T.Taganow). Gaýybow onuň ýekeje sözüne-de düşünmän, ýöne, kellesini yrap otyrdy ("Edebiýat we sungat")*. Ikinji, dördünji,başinji we altynjy ýerlere şärikli bolan küştçüler...çempiondan bary-ýogy ýarym oçko yza galdylar ("Türkmenistan"). Suwçynyň ýeke heňi däl, hereketi hem daňdy (B.Kerbabaýew).

❖ Diňleýjiniň ünsüni çekmäge hyzmat edýän modal sözler

Bu topara **ýeri, bakaly//bakalyň, hany, me** modal sözler we şolaryň hyzmatyny ýerine ýetirýän hä,aý//eý diýen ümlümkler girýär. *Ýeri, hany, hä, esasan*, sözlemiň başynda gelip,diňleýjiniň ünsüni şu pikire çekmäge hyzmat edýär. Meselem: *Ýeri,sizde haýa bar bolsa,ejesi bilen görüşdiräýseňiz bolmadymy? (H.Derýaýew. Ykbal)*. -*Ýeri-ýeri, indi edaraň öz öýüňden ileri boldumy? (B.Gulow. Şammy şugul)*. – *Aý,oglanlar,bir makala seredip ber diýensoňlar,ýaňy şoňa gidäýdik (Şol ýerde)*. *Eý,Gazak, sen batyrşyran bolma! (S.Öräýew. Oba oglany)*. *Hany,Gudrat,şu gün agşam bir hezil ber (Şol ýerde)*.

Bakaly//bakalyň modal sözi,esasan,sözlemiň işlikden bolan habaryndan soň ulanylýar. Meselem: *Şu wagt obaňa bir seret bakaly (A.Durdyýew. Açar)*. *Goý,oglum,ertir bir arçyn gelsin bakaly (Şol ýerde)*. – *Al,munam iý bakaly, oňa çenli islegliň hem geläýse gerek. (A.Durdyýew)*.

❖ Tassyklamagy aňladýan modal sözler

Hawa modal sözi tassyklamagy aňladýar. Onuň manysynda **ahyry, dogry, hä** sözleri-de gelip bilýär. **Hawa** köplenç, sözlemiň başynda, käbir ýagdaýlarda sözlemiň ortasynda gelýär. **Dogry, hä** sözleri tassyklamagy aňladyp gelende, köplenç sözlemiň başynda gelýär. Meselem: *Emma şol wakadan, hawa, şol betnam wakadan soň weli Nedir Lakgaew Ogulnaryň gözüne ýek görümdi (A.Atajanow)*. *Hawa Orazsoltan, myhmanlaryňzyň-a habaryny eşitdiňiz (H.Derýaýew)*. -*Dogry, gyz biziňkidir (Şol ýerde)*. – *Hä, indi maňa düşnükli (G.Muhtarow, G.Seýitliw. Kümüş gapyrjak)*.

❖ Ýokluk we inkär etmegi aňladýan modal sözler

Bu topara **däl, tas, ýok** modal sözleri girýär. Olaryň her haýsynyň özüne mahsus aýratynlyklary bar.

Däl sözi isimleriň, käbir işlik şekilleriniň soňundan gelip, şolaryň manysyny inkär edýär. Ol özbaşdak ulanylman, manysy inkär edilýän söz bilen birlikde sözlemiň bir agzasy bolýar. Meselem: *Garýagdy gorkak däldi (H. Ysmaýylow). Çet bolam-da, beýle bolaýmaly däl ahyry (B. Gulow). Belki, aýtmaly adamlaryň hemmesine aýdan däldirin (R. Esenow. "Sary dominionyň" körlegeleri).*

Däl sözi käbir ýagdaýlarda sypatyň sintaktik hyzmatynda ulanylýar. Şeýle ýagdaýda ol modal söz hasaplanmaýar we özbaşdak sozlem agzasy bolýar. Meselem: *Elbetde, il biziň bir däl ýerimizi tapýandyr-da (A. Durdyew. Bagtly ýigit).*

Tas//tasdan modal sözi esasan, hal işlikleriň, gatnaşmagynda ýasalan zaman şekilleriniň kä ýagdaýda sanlaryň öňünden gelip, şolaryň manysyna belli bir ýokundy berýär. Meselem: *Bezirgen aldy haýyny./ Tas syndyrypdy ýaýyny ("Görogly"). Gudrat birhili boldy. " Bu näme meni belentlige ýarmaşdyryp öldürjek bolýarmyka?" diýip, tasdan pikir edipdi (S. Öräýew). Biziň Yazyjylar birleşmämiziň tas on müňe golaý agzasy bar ("Edebiyat we sungat").*

Ýok modal sözi diňe inkärlik aňlatman, ýokluk hem aňladýar. Türkmen edebi dilinde inkärlik aňladanda, ýok sözi, köplenç sözlemiň başynda gelip, öň ýanyndaky başga bir sözlemiň manysyny inkär edýär, onuň yz ýanyndan gelýän sözlem bolsa inkär edilmegiň sebäbini anyklaýar. Meselem: *Ýör, keýgim, kolhozyň toýuna gideli . Amanam şondadyr. Ýok, ýok, meniň üsti- başym бүтин tozan (G. Muhtarow. G. Seýitliýew). – Hi – wiý, Gudrat jan saňa näme boldy? Ýa kesseläp dagy etdiňmi? Gudrat ysgynsyz sözledi. – Ýok! (S. Öräýew).*

Ýok sözi ýokluk aňladyp gelende, köplenç sözlemiň habary bolýar. Meselem: *Iňňe ogurladyňmy ýa duýe, parhy ýok, ikisem deň (A. Atajanow. Halyň niçik Ýaran?). Front üçin niýetlenen zatlardan yzyna alnyp gaýdylan zat ýokdy (S. Öräýew).*

❖ Berk ynynmagy aňladýan modal sözler

Bu topara **hökman, elbetde** sözleri degişlidir.

Olar, köplenç giriş sözi hökmünde ulanylyp, sözlemiň manysyna berk ynanmak ýokundysyny berýär.

Meselem: *Bular ýaly yurt ýykan haramylaryň, elbetde, jezasy bolmaly (H.Derýaýew). Öýüňize barsam, öňümden çykarlarmy? – Hökman, biziň guýrugy küle ala köpegimiz bardyr. Ol örän gadyrlydyr – sizi taýak salym meýdandan garşylar (B.Kerbabaýew).*